

וידע שעל ייחוד הי' הוא עושה מלחמה¹

צחי רוזן

א. מבוא

---

¹ לעילוי נשמת רס"ן עידו ישראל שני הי"ד, סמג"ד סירת הנח"ל, שהיה המ"פ של המחזור שלי מהישיבה בפלוגת החוד של גדוד שחם (נח"ל) בקו עזה. עידו היה אנושי במיוחד ולא ויתר על הרצינות המקצועית שלו ושלנו, וכחיילים הרגשנו בטוחים להיכנס אחריו למלחמה. הערכנו ואהבנו אותו מאוד וקיוונו שימשיך ויתקדם בצה"ל, אך לא זכינו. עידו נפל הלל ביום שמיני עצרת בהרפו נפשו לעזור לישראל מיד צר. תהי נשמתו צרורה בצרור החיים עם שאר צדיקי עולם, ותעמוד לכל ישראל זכותו.

אני חושב שרובנו מחזיקים בתפיסת השגחה שונה מזו של הרמב"ם. זה נכון, בשגרה היום-יומית, ובוודאי שבשעת מלחמה. לכן, יש משהו מעט מוזר בכתיבת מאמר בימים מתוחים אלו על תפיסת ההשגחה של הרמב"ם בשעת מלחמה. עם זאת, אני חושב שיש לנו מה ללמוד מתפיסה זו דווקא בימים אלו.

במסגרת המאמר, אראה כיצד הרמב"ם מוכן להתייחס ללוחם (בתנאים מסוימים) כאל מי שעומד במדרגה דומה למשה רבנו ולשלושת האבות. אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו! אשתדל להראות שאכן כך הרמב"ם הרציונליסט כתב. כמה מפתיעה התייחסות זו של הרמב"ם, וכמה גדולה היא. כמה צריכה היא ללמד אותנו על תפקידנו בימים אלו. חיבורו ההלכתי של הרמב"ם מקיף את התורה כולה. וככה, הוא כולל אף הנחיה הלכתית המורה ללוחם מה צריכות להיות מחשבותיו בכניסתו למלחמה:

"ומאחר שייכנס אדם בקשרי המלחמה, יישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, ויידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד, ולא יחשב לא באשתו ולא בבניו, אלא ימחה זכרם מליבו ויפנה מכל דבר למלחמה (הל' מלכים ומלחמות ז', טו)".

ההנחיה ההלכתית של הרמב"ם לחייל הלוחם היא להישען על האל – המושיע ולדעת שמלחמתנו היא על ייחוד ה', תוך התפנות מכל מחשבה אחרת, כולל הפחדים והחששות הטבעיים. שלא כדרכו של הרמב"ם בכל מקום אחר, כאן הוא אף מספק הבטחה מפתיעה לשמירה:

"וכל הנלחם בכל ליבו בלא פחד, ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל, ויזכה לו ולבניו עד עולם, ויזכה לחיי העולם הבא (שם)".

הרמב"ם מבטיח שהנלחם בלא לחשוש ובלא לחשוב על דברים אחרים, מעבר לכוונה לקדש את השם, מובטח לו שלא יינזק. לא זו אף זו, הוא אף יזכה להקים בית נכון בישראל, תהיה שמירה לו ולבניו, והוא יזכה לחיי העולם הבא. כלל ההבטחות הללו לא מתאימות לסגנון משנתו של הרמב"ם. אין דרכו של הרמב"ם המזוהה עם הפילוסופיה, לחלק סגולות לשמירה ולהצלחה. ננסה לעמוד על סיבת הדברים הללו.

ב. השגחה במשנת הרמב"ם

בפתח חלק זה אעיר שההשגחה במשנת הרמב"ם היא נושא רחב מידי למאמר זה, ועל כן לא אתיימר להשלים את ההתייחסות הנדרשת אליו כאן. אסתפק בתיאור בסיסי שנועד להעצים את התמיהה על הבטחתו של הרמב"ם בהלכות מלכים ומלחמות. הכלל הבסיסי אשר באמצעותו הרמב"ם מגדיר את מידת ההשגחה הוא:

"איני מאמין שמהו נעלם ממנו יתעלה ואיני מייחס לו אין אונים, אלא אני מאמין שההשגחה הולכת אחר השכל ודבקה בו... ואם כן כל מי שיגיע אליו משהו מאותו שפע – לפי מידת השכל שהגיע אליו, תגיע אליו ההשגחה (מורה נבוכים ג', יז)".

"ההשגחה הא–להית תלויה בהשגה השכלית. מי שהשיג ויודע יותר, זוכה ליותר השגחה. המסקנה המתבקשת של כלל זה היא: "שההשגחה הא–לוהית אינה על כל פרטי מין האדם בשווה, אלא יש שוני בהשגחה עליהם כשוני שלמותם האנושית" (שם ג', יח).

כלומר, ככל שאדם שלם יותר, הוא מושגח יותר. ממילא, משה רבנו, שהוא האדם השלם ביותר במשנת הרמב"ם, הוא האדם המושגח ביותר. משמעותה של ההשגחה במשנת הרמב"ם מרחיקת לכת:

"ובעת שמחשבת האדם והשגתו את ה' יתעלה בדרכים האמיתיות, ושמחתו במה שהשיג, הופכות שלמות – אי אפשר אז בשום אופן שיפגע באותו אדם אף מין ממיני הרעות, משום שהוא עם ה', וה' עמו (שם ג', נא)".

כשהאדם נמצא במקום שלם בידיעתו ובשמחתו, הוא איננו יכול להיפגע, כיוון שה' עמו. ריבונו של עולם נמצא עם האדם ומגונן עליו. ומה היא אותה השלמות האנושית אשר מזכה בהשגחה?

הידיעה הנחשבת כשלמות האנושית מופיעה בפרק החותם את מורה הנבוכים:

"המין הרביעי הוא השלמות האנושית האמיתית, שהיא השגת המעלות השכליות, כלומר תפיסת מושכלות המלמדות דעות נכונות במטפיזיקה. וזו היא התכלית האחרונה, והיא המביאה את האדם לשלמות אמיתית, והיא לו לבדו, והיא הנותנת לו קיום נצחי. ובה האדם אדם (שם ג', נד)".

השלמות האנושית היא השגת המעלות השכליות שבדעת המטאפיזיקה ובה האדם אדם. השגות מטפיזיות אלו, הן הנותנות קיום נצחי לאדם בעולם הבא, וכן – כאמור – השגחה פרטית בעולם הזה.

לסיכום, "התכלית היא השגתו יתעלה" וההשגחה תלויה בהשגת תכלית זו. כאשר יש יחס ישיר בין מידת ההשגחה האנושית את הידיעה המטפיזית לבין ההשגחה האלהית על האדם. ממילא, התמיהה על הבטחתו של הרמב"ם ללוחם שלא עוסק בידיעות מטאפיזיות רק מתעצמת. מה בין תפיסת ההשגחה במשנתו לבין הבטחות אלו?

ג. קריאה אזוטריה

אפשרות ראשונה לפתרון הבעיה היא להציע קריאה אזוטריה לפיה משנת ההשגחה של הרמב"ם מתאימה לנכתב במורה נבוכים, בעוד בהלכות מלכים, הרמב"ם לא כותב את תפיסתו האמיתית.

לפי קריאה זו, בהלכות מלכים הרמב"ם מוכן להשתמש בהבטחות אשר אינן מעוגנות בתפיסתו הרעיונית, ככלי לעידוד הלוחם טרם יציאתו למלחמה. לצד זאת יש להדגיש כי קריאה זו אינה קריאה צינית בדעת הרמב"ם, שהרי הסיבה לכתיבה מסוג זה, היא כי הרמב"ם אכן חושב שריקון כלל הרגשות והמחשבות בנושאים אחרים והתמקדות במלחמה כשלעצמה היא הדרך שתוביל להצלחה במערכה. ממילא, עידודו של הרמב"ם ללוחם איננו הבטחה בעלמא אלא הוא המתכון של הרמב"ם למלחמה מוצלחת.

מעבר לכך, נדמה שהידיעה של הלוחם שהרמב"ם מביטח לו הצלחה במלחמתו, אף היא חלק מהדרך לשפר את מוטיבציית הלחימה, וממילא את הסיכוי להצלחה בה. הרמב"ם בעצם יכול להשתמש ב'סגולה' זו כדי לחזק את הכוחות הלוחמים.

באמצעות מילותיו הרמב"ם מייצר את התוצאה הרצויה שבפועל תגרום ללוחמים לשפר את סיכוייהם.

אמנם, על אף ההיגיון שבקריאה אוטורית מעין זו, אנסה להסביר מדוע ניתן לקרוא את ההלכה הזו אף כפשטה ממש. מטרתי בחלק הבא תהיה להסביר כיצד חידוש זה בהלכות מלכים ומלחמות משתלב בתפיסתו הרעיונית על ההשגחה.

ד. דרגת משה והאבות

כדי להסביר את השתלבותה של הלכה זו במחשבת הרמב"ם, יש לחזור מעט לתפיסת ההשגחה שלו. לשיטת הרמב"ם, השלמים מושגחים על ידי ה' וכתוצאה מהשגחה זו אינם יכולים להיפגע. אם כן, עצם ההבטחה על השגחה מוחלטת שאינה מאפשרת להיפגע אינה מחודשת, אלא היא חלק ממשנתו של הרמב"ם. החידוש הוא ההנחה שהלוחם אשר מטרת לחימתו היא ייחוד השם שקול - מבחינת ההשגחה שעליו - לזה העוסק בדיעת ה' והוגה במושכלות.

כדי להסביר את ההרחבה הזו, נחזור לפרק החותם את הלכות תשובה ועוסק בעבודה מאהבה, שהיא עשיית האמת מפני שהיא אמת. הרמב"ם מציין שזו מעלה גדולה שלא כל חכם זוכה לה. אך זו הייתה מעלתו של אברהם אבינו.

כך מבאר זאת הרמב"ם:

"וכיצד היא האהבה הראויה: הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתרה רבה, עזה עד מאוד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה', ונמצא שוגה בה תמיד – כאלו חולי האהבה, שאין דעתם פנויה מאהבת אותה אישה שהוא שוגה בה תמיד, בין בשוכבו בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה. יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו, ושוגים בה תמיד (הל' תשובה י', ג)."

כלומר, אהבת ה' בצורתה השלמה היא אהבה מוחלטת, בה האדם שוגה תמיד, כמו אהבת אדם את אשתו; ויותר מכך, כהדגשת הרמב"ם: "יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו". הדרך לרכוש אהבה זו היא עזיבת כלל הדברים שבעולם ועיסוק

מתמיד בתורה. דבר ידוע וברור הוא שאין אהבת הקדוש ברוך הוא נקשרת בליבו של אדם, עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל שבעולם חוץ ממנה...

"אינו אוהב הקב"ה אלא בדעה שיידעהו. ועל פי הדעה תהיה האהבה, אם מעט מעט, ואם הרבה הרבה (שם, ו)."

כלומר, הרמב"ם מלמד אותנו שהדרך להגיע לאהבת ה' דורשת עזיבה מוחלטת של כל דבר אחר מלבד לימוד ידיעת ה'. זאת, כיוון שהכרת ה' נמצאת בקורלציה ישירה לאהבתו.

ואכן, לקראת חתימת מורה הנבוכים (ג', נא) הרמב"ם מפרט את המסלול להשגת התכלית עבור אנשי החכמה ומסביר שהדרך היא התנתקות מכל דבר שאיננו עבודה שכלית שעניינה התקרבות לה' ועמידה לפניו:

"הכונה אחר ההשגה היא להמסר אליו, ולהשים המחשבה השכלית בחשקו תמיד, וזה ישלם על הרוב בבדידות ובהתפרדות, ומפני זה ירבה כל חסיד להפרד ולהתבודד ולא יתחבר עם אדם רק לצורך הכרחי... (מורה נבוכים ג', נא)."

פרישות מוחלטת נדרשת בכדי להשיג את ה'. לכן, בהדרכתו של הרמב"ם המופנית לאיש מאנשי החכמה יש שלושה שלבים מקדימים ועוד ארבעה שלבים מעשיים כדי להצליח בהתמסרות זו. יתרה מזאת, הרמב"ם מדגיש שאפילו הנביאים לא הגיעו אליה באופן קבוע:

"האיש שלם־ההשגה אשר תפנה מחשבתו מהשם קצת עתים, תהיה ההשגחה בו בעת חשבו בהשם לבד, ותסור ההשגחה ממנו בעת עסקו..." (שם).

כלומר, לאיש שהשגתו שלמה יש השגחה זמנית שבמסגרתה בזמן שאדם פורש מעסקיו ועוסק במושכלות – ה' שומר ומשגיח עליו. אך כאשר הוא עוסק בענייני העולם הזה, ההשגחה מסתלקת מעליו.

"ואשר השיג והוא מתעסק (בענייני העולם הזה), דומה בעת עסקו למי שהוא ביום המעונן, שלא תאיר בו השמש מפני העב המבדיל בינו ובינו, ומפני זה יראה לי כי כל מי שתמצאהו רעה מרעות העולם מן הנביאים או מן החסידים השלמים, לא מצאהו הרע ההוא רק בעת השכחה ההיא (שם)".

כלומר, אדם יכול להיות שלם בהשגתו ובכל זאת ההשגחה תסור ממנו בחלק מהזמנים. לכן, אפילו האנשים השלמים והנביאים לא זכו להשגחה תמידית. בזמן שהתעסקו בהכרת ה' והשגתו – הם הושגחו. אך כשעסקו בענייני העולם הזה – הופקרו לטבע ולכן היו חשופים לסכנותיו. אם אנסה לסכם במשפט אחד: ההשגחה קיימת רק כאשר האדם מתנתק מהעולם הזה ועוסק באופן מטאפיזי בדיעת ה'.

מובן שטענה זו זה רק מרחיקה את החייל בשעת מלחמתו מהשגחה. אבל, הרמב"ם מכיר במסלול נוסף של השגחה, מסלול חריג, שצעדו בו ארבעה יחידי סגולה בלבד, שלושת האבות ומשה רבנו. במסלול זה אדם זוכה להשיג את האמיתות ולשמוח במה שהשיג, בעודו מדבר עם בני אדם ועוסק בצרכי גופו כשכל שכלו מופנה אל ה' יתעלה.

"והוא לפניו יתעלה בלבו תמיד בעודו עם בני אדם בחיצוניותו... על דרגה זו איני אומר שהיא דרגת כל הנביאים, אלא אני אומר שהיא דרגת משה רבינו זוהי גם דרגת האבות, שמקרבתם אליו יתעלה הושג שנודע בהם שמו לעולם (שם)".

מדובר במסלול שכמעט ולא רלוונטי לאף אחד, אפילו רובם של הנביאים לא שייכים אליו. רק משה רבנו ושלושת האבות הגיעו לדרגה שבה הם משיגים את האמיתות ושכלם מופנה לה', ובמקביל הם ממשיכים לחיות עם בני אדם ובהתנהלותם החיצונית הם אינם מתנתקים מהעולם:

"על ארבעה אלו, כלומר האבות ומשה רבינו, התבארה התאחדותם עם ה' שהעידו עליה הכתובים, כוונתי להשגתו ולאהבתו; וכן השגחת ה' עליהם ועל צאצאיהם אחריהם גדולה. ועם זאת הם היו עוסקים בהנהגת בני האדם וצבירת נכסים וההשתדלות בקניין. זו לדעתי ראייה שבעת

אותם מעשים, הם היו עושים אותם באבריהם בלבד, בעוד שכלם לא סר מלפני ה' יתעלה (שם)".

ראייתו של הרמב"ם לכך שהם הצליחו להתנהל בענייני העולם הזה, במקביל להשגה שכלית מתמדת של ה' היא שהקב"ה הבטיח השגחה להם ולבניהם, והשגחה – בדעת הרמב"ם – מתרחש רק בעקבות השגה. כל זאת, במקביל לתיאורי הצלחותיהם במציאות הגשמית. שילוב הדברים הללו מעיד על כך שהם ידעו להמשיך ולחיות במציאות החיצונית, ולצד זאת "שכלם לא סר מלפני ה'".

אך כיצד ניתן לחיות בשני העולמות? הרי לשיטת הרמב"ם נדרשת טוטאליות מוחלטת של עיסוק באהבת ה' באופן בלעדי, הכוללת בתוכה התנתקות מהעולם. תשובתו של הרמב"ם למודל ייחודי זה היא:

"נראה לי שמה שחייב שאותם ארבעה נשארו בתכלית השלמות עם ה', כשהשגחתו עליהם התמידה, אף בעת התעסקותם בצבירת נכסים, כלומר בעת הרעייה ועבודת האדמה וניהול הבית, הוא שתכליתם בכל אותם מעשים היתה להתקרב אליו יתעלה. ומה רבה הקרבה! כי תכלית השתדלותם בחייהם היתה להביא למציאות אומה שתדע את ה' ותעבוד אותו (שם)".

משה רבנו ושלושת האבות פעלו בעולם החומרי אבל מטרת מעשיהם המציאותיים הייתה עבודת ה'. מטרתם הייתה להוביל לאומה ולעולם היודעים את ה'. ממילא, אף צעדיהם הגשמיים לא באו על חשבון העיסוק המטאפיזי בידיעת ה' אלא היו חלק מאותה מטרה נשגבה:

"הרי התברר לך שתכלית כל השתדלותם היתה מופנית להפצת ייחוד השם בעולם והזרכת בני האדם לאהבתו יתעלה. ולכן עלתה בידם דרגה זו, כי אותן התעסקויות הן עבודה צרופה גדולה (שם)".

אם כן, המסלול באמצעותו ניתן לזכות להשגחה במקביל לעיסוק בעולם הזה הוא כאשר תכלית כל השתדלות בעולם המעשי ובעולם הרוחני היא הפצת ייחוד

השם בעולם. אז ניתן להגיע לדרגתן של ארבע דמויות המופת הללו. במציאות מעין זו, אף ההתעסקות 'הגשמית' הינה עבודה צרופה וגדולה.

מסלול זה של ההשגחה המוחלטת על אף העיסוק בענייני העולם הזה, מהווה חידוש גדול ומעיד על מעלה יוצאת דופן. תפיסה זו יכולה להסביר את הבטחת ההשגחה ללוחמים למען ייחוד ה', על אף החידוש הגדול שבה. חייל יכול להיות במציאות בה תכלית כלל מעשיו, הפיזיים והרוחניים, היא הפצת ייחוד השם בעולם. בדיוק כמו משה רבנו ושלוש האבות.

לאור זאת, הדמיון בין החייל הנמצא בחזית ונלחם למען ייחוד ה' לאבות מובן ומתבקש. עבודתו הפיזית של החייל הלוחם מתכתבת עם המטרה הרעיונית הגדולה. כך, על אף שפעולתו מעורבת במציאות במובנה החומרי ולא בתודעה מטאפיזית, כאשר הוא מתנתק מכל הרגשות והחששות ונשאר עם ההישענות על ה' והמטרה הגדולה של ייחוד שמו בעולם כמטרת הלחימה, הוא נמצא בדיוק במעמד של האבות. שהרי, שכלו לא סר מעם ה' יתעלה ומעשיו מכוונים למטרה הגדולה – ייחוד ה' וקידוש שמו בעולם, באמצעות לחימתו.

אם נחזור לפרטי ההלכה, הרמב"ם דורש מאותו חייל להתנתק מכל מחשבה אחרת ולהתמקד אך ורק בכך ש'על ייחוד ה' הוא עושה מלחמה' – ובכך מובטח לו שיוגן מכל פגע. ממש מעין מעלתם של האבות. כאשר הלוחם מקדיש את כלל מעשיו הגשמיים למען המטרה הגדולה של ייחוד שם ה' בעולם, אז הוא זכאי לאותה השגחה. וכך, על אף שזו פעילות גשמית ביותר נטולת עיון מטאפיזי במושכלות, הוא זוכה לאותה השגחה מוחלטת ותמידית, 'כמי שהוא באור השמש הבהיר'.

לאור ההסבר עד כאן, דרישת הרמב"ם מהחייל להתנתקות מכל מחשבה אחרת מובנת היטב. הסיבה להשגחה הצמודה על משה רבנו ועל האבות הייתה שתכלית השתדלותם הייתה הפצת ייחוד השם בעולם. כמו כן, כדי שהחייל יזכה לאותה השגחה הוא נדרש שתכלית כל מחשבותיו ומעשיו תהיה הפצת ייחוד השם כשלעצמה. לכן, הרמב"ם דורש ממנו להתנתקות מכלל מחשבותיו.

אף שאר הבטחותיו של הרמב"ם הנמצאות באותה הלכה מקבילות לאבות האומה. כפי שהרמב"ם כותב, האבות זכו להשגחה ייחודית על צאצאיהם, וכך הלוחם שתודעתו מרוכזת בכך שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה זוכה להשגחה 'לו ולבניו עד עולם'. זאת, כיוון שמעלתו היא כמעלת משה רבנו והאבות.

חתימה

ראינו כי ההלכה בה הרמב"ם מבטיח השגחה לחייל היוצא להילחם על ייחוד ה', משתלבת היטב במארג הרעיוני של הרמב"ם – ואף על פי כן, יש בה חידוש עצום. ראשית, תפיסת הרמב"ם בנוגע למשה ולשלושת האבות, היא כשלעצמה מחודשת לאור שיטת הרמב"ם ביחס להשגחה בכל מקום אחר. לפי הרמב"ם ניתן להיות מושגח באופן תמידי, אפילו באמצעות עיסוק מעשי ובשעה שהאדם מעורב עם הבריות. ובלבד, שעניינם של כלל מעשיו הוא הפצת ייחוד ה' בעולם וקידוש שמו.

מי שמעשיו הגשמיים משתלבים בתכלית הרוחנית של ייחוד השם זוכה להשגחה מוחלטת. בשלב שני, הרמב"ם מרחיב אותה אף יותר ומוכן ליישם את מחשבתו זו אפילו ביחס ללוחם בשדה הקרב – כאשר הוא מכוון כל כולו לקידוש שם ה' בעולם באמצעות לחימתו.

יוצא שהרמב"ם בעצם שחייל בלחימתו יכול להגיע למעלתם של משה רבנו ושלושת האבות. אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו!

נדגיש: העובדה שיש חיילים שנפגעים לצערנו במלחמות אינה מעידה על זילותם חלילה, שהרי זו מעלה אליה לא הגיע אף אחד מהנביאים למעט ארבע דמויות המופת הללו. אבל, עצם העובדה שחייל במלחמה יכול להגיע למעלה כל כך גבוהה, ובלבד שיתנקה מכל המחשבות וידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה, היא חידוש עצום.

מובן שלא קל להגיע למעלתו של משה רבנו בתפיסת הרמב"ם. אבל, האם ניתן להקל ראש בכך שאפילו הרמב"ם הפילוסוף הרציונליסט המחזיק בתפיסה לפיה ההשגחה תלויה בידיעות מטאפיזיות, מוכן לראות בחייל אדם שיכול לזכות ולהגיע למעלתו של משה רבנו?

בערב שמחת תורה שרנו: 'ההרוגה עליך, ונחשבת כצאן טבחה, זרויה בין מכעיסיה', ואף על פי כן – 'חבוקה ודבוקה בך'. לא דמיינו מה יקרה בבוקר שלאחר מכן. יהי רצון שנצליח ללכת בדרכו של אברהם אבינו ולקרוא בשם ה' א-ל עולם בכל יום, וכעת אף באמצעות מלחמתנו זו. ובמבט רחב יותר, שנזכה לימים בהם יגור זאב עם כבש, ולא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך... ישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר "כי מלאה הארץ, דעה את ה', כמים, לים מכסים". עד אז, נתפלל שה' יחון את קהילות יעקב הרשומים בשמו, השואגים הושע נא, תמוכים עליך, הושע נא.

**תגובה למאמרו של צחי רויך:
'וידע שעל ייחוד הי הוא
עושה מלחמה'**

הרב יעקב מדן

מאמרו של חברנו צחי רויך בדף קשר האחרון הוא מאמר מכונן, מעניין ומומלץ לקריאה. אין לי כל הערות על המאמר עצמו, אך אפשר שיש תועלת במשהו משלוש הנקודות שאוסיף עליו:

.N

חברנו צחי דן בהשגחה ובעולה מן הרמב"ם, שלא כל אדם זוכה להשגחה פרטית מלאה. חשוב להדגיש כאן את ההבדל בין שני ערכים: צדקו של ה' והשגחתו. אין להעלות על הדעת, שהתעלמותו והסתר פניו של ה' מגורלו של מישהו יביאו להשלמה עם חוסר צדק כלפיו מחמת המקריות. הקב"ה רואה מה קורה לכל אחד מאתנו ושוקל את צערו ואת שמחותיו בפלס מדוקדק ובהתאם למעשיו של כל אחד מאתנו, המעשים הטובים והמעשים הרעים. מקום הצדק משולב מן החלק שהאדם זוכה בו בעולם הזה על יגונותיו ושמחותיו ומן החלק שאדם עתיד לזכות בו בעולם המצפה לו אחרי מותו בעולם הגמול. גמול זה מדוקדק וחופף את מידת הצדק, והוא נכון גם ביחס לאדם, שהשגחת ה' העל-טבעית מתעלמת ממנו, לפחות במידה חלקית.

עם זאת, השגחה מדוקדקת, שאינה מתחשבת בטבע הרגיל ובמקרים העלולים לקרות, ומובילה את האדם בביטחון בדרכו בעולם, היא לדעת הרמב"ם נחלת יודעי שמו של הקב"ה בלבד².

אכן, לגבי בני אדם רגילים, שאינם ראויים לתואר יודעי שמו יתברך, הטבע פועל על פי עקרונותיו ומקריו, ואם נתייחס למלחמה הנוכחית, שכולנו תפילה שכולם ישובו ממנה בשלום, ברור שלוחמי הקו הראשון, הפורצים ראשונה אל מול פני האויב, מסתכנים בסיכון רב יותר, והסיכוי שלהם להיפגע גדול משל חבריהם הנמצאים בקו בטוח יותר. חוסר הצדק שבכך יקוּזו בוודאות בעולם הגמול.

---

² ברמב"ם בתרגום שעיינתי בו, תרגומו של הרב קאפח, לא מופיעה ידיעת המטפיזיקה כתנאי להשגחת ה' על האדם.

ב.

חברנו צחי דן בהעמקה יתירה בדברי הרמב"ם בהלכות מלכים על הבוטח בה' בעת המלחמה:

וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה (רמב"ם הלכות מלכים פרק ז הלכה טו)

המחבר הבין, ולכאורה בצדק, שהלוחם הנזכר מובטח, שישוב לביתו בשלום. לדאבונו, במציאות המוכרת לנו, אין לפירוש זה אחיזה רבה במציאות. עמנואל מורנו, רועי קליין ורבים אחרים נפלו במלחמות, ולא זכו להגיע לבתיהם בשלום. רבי עקיבא וחבריו ידעו שעל ייחוד ה' הם עושים מלחמה, וכמותם רבבות תלמידיהם שעלו על המוקד בכל תפוצות ישראל במשך הדורות. מסתבר אפוא, לדחוק ברמב"ם, שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה בעצם קרבתו לבוראו גם אם חלילה יאבד את חייו ה'גשמיים'. מסיבה זו אני מסכים בהחלט עם דעת המחבר, שאין דרכו של הרמב"ם לחלק סגולות לשמירה ולהצלחה.

ג.

חברנו צחי הביא את דברי הרמב"ם על האהבה היתרה שעל האדם לשגות בה כלפי ה'. הוא הביא גם את הרמב"ם המבין, שאת אהבה זו ניתן להשיג באמצעות שימת המחשבה השכלית בחשקו תמיד. את אהבת ה' זו יקנה האדם בדעה שיידעהו. דא עקא, דומה שבדרך זו לא שבק הרמב"ם חיי לכל בריה. מי מאתנו מסוגל להשקיע את ראשו ואת רובו בלימוד הפילוסופיה הדקה על עוצם שלימותו יתברך ועל אי מוגבלותו?! כלום ניפטר בטענה זו מחובת אהבת ה' בכל ליבנו? נראה, שדרך נוספת עשויה להביאנו לשגות באהבת ה' בכלל ובעת מלחמה בפרט. דרך זו היא ידיעת מעשיו ופרטי השגחתו עלינו לטובה בכל עת ובכל שעה, שהוא גומל עלינו שלא כחטאינו אלא כאב האוהב את בנו. דרך זו כלולה גם מן המעשים שבהם הוא גומל לנו כאישים פרטיים, איש איש בדרכו, וגם מן המעשים שהוא גומל עלינו כאומה, השורדת בין שבעים זאבים ויותר.